

лінці) середньої ланки очолюють підрозділи, відділи, філії й окремі служби центрального апарату управління. Менеджери нижньої ланки – це організаційний рівень, що знаходиться безпосередньо над виконавцями [6].

А.М. Третяк виділяє такі види ефективності землекористування: екологічну, економічну, інвестиційну і соціальну [4]. *Екологічна ефективність* – це результативність від охорони природи, відтворення і раціонального використання природних ресурсів. За допомогою землевпорядних заходів впливають на довкілля і характер використання землі (екологічна стабільність території, рекультивация земель, їх захист від ерозії, здійснення природо- і землеохоронних заходів). *Економічна ефективність* – результат від впливу організації території на організацію виробництва, і навпаки. Управлінські рішення щодо землевпорядкування території повинні сприяти створенню оптимальних пропорцій виробництва, поліпшенню умов господарювання, що прямо позначається на результативних показниках діяльності підприємств. Причому проекти територіального землеустрою сільськогосподарських підприємств дають змогу вирішувати питання їх оптимального розміру, розміщення, структури виробництва, складу угідь, а проекти внутрішньогосподарського землеустрою сприяють раціональній організації території і різних угідь у конкретному господарстві, створенню найкращих умов для розвитку економіки господарства і неухильного підвищення родючості ґрунтів. *Інвестиційна ефективність* – це результативність від інвестиційної привабливості землекористування, сукупності інвестицій у земельні поліпшення та охорону земель. *Соціальна ефективність* – це результативність від зміцнення

земельних відносин, стабільності прав землекористувачів і власників землі [4].

Висновки. Ефективність в економіці управління земельними ресурсами має різні напрями: ефективність системи управління земельними ресурсами, ефективність земельного менеджменту, ефективність землекористування та землеустрою. Результативність управління земельними ресурсами визначається різними видами ефективності. Проте залишаються майже недослідженими поєднання різних видів ефективності системи управління земельних ресурсів за дво- або трирівневим сполученням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Тейлор Ф.У. Принципи научного менеджмента / Ф.У. Тейлор. – М. : Контроллинг, 1991. – 104 с.
2. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний / М.І. Туган-Барановський. – К. : Наук. думка, 1994. – 264 с.
3. Варламов А.А. Управление земельными ресурсами : [учебник] / А.А. Варламов. – М. : ГУЗ, 2003. – 781 с.
4. Третяк А.М. Економіка землекористування та землевпорядкування : [навч. посіб.] / А.М. Третяк. – К. : ТОВ ЦЗРУ, 2004. – 542 с.
5. Гуроров О.І. Теоретико-методологічні основи оцінки ефективності управління / О. І. Гуроров, О. О. Гуророва // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2013. – № 5. – С. 38–47 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkhnau_ekon_2013_5_8.
6. Песчанська І.М. Розвиток земельного менеджменту в системі управління земельними ресурсами : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.08.01 / І.М. Песчанська ; Голов. н.-д. та проєкт. ін-т землеустрою. – К., 2004. – 20 с.
7. Юхновський І.Р. Землекористування в Україні: ефективність управління / І.Р. Юхновський, А.М. Третяк // Вісник аграрної науки: – 2005. – № 7. – С. 5–10.

УДК 330.341.1:633.85

Гнатенко Є.Ю.
аспірант кафедри економіки праці
та розвитку сільських територій
Національного університету біоресурсів
та природокористування України

ІННОВАЦІЙНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ВИРОБНИЦТВА ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

У статті висвітлено значення олійних культур, охарактеризовано сучасний стан виробництва даних культур в Україні та світі, проаналізовано динаміку вітчизняних виробників олійних культур, окреслено напрями подальшого розвитку їх виробництва, зокрема з використанням інноваційних технологій.

Ключові слова: олійні культури, виробництво олійних культур, інноваційні технології, інноваційний розвиток.

Гнатенко Е.Ю. ИННОВАЦИОННЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ПРОИЗВОДСТВА МАСЛИЧНЫХ КУЛЬТУР

В статье освещено значение масличных культур, представлена характеристика современного состояния производства данных культур в Украине и мире, проанализирована динамика отечественного производства масличных культур, очерчены направления дальнейшего развития их производства, в частности с использованием инновационных технологий.

Ключевые слова: масличные культуры, производство масличных культур, инновационные технологии, инновационное развитие.

Gnatenko E.Y. INNOVATION WAYS OF OILSEEDS PRODUCTION DEVELOPMENT

The value of oil seeds is lighted up in the article, description of the modern state of production of these cultures are presented in Ukraine and world, the dynamics of domestic production of oilseeds is analyzed, and directions of further development of production of oilseeds are outlined, in particular, with the use of innovation technologies.

Keywords: oilseeds, production of oilseeds, innovation technologies, innovation development.

Постановка проблеми. Виробництво олійних культур є важливою складовою частиною розвитку сільського господарства та економіки в цілому в

багатьох країнах світу. Саме воно посідає особливе місце у забезпеченні населення цінними продуктами харчування, тваринництва – поживними кормами

та переробної галузі – сировиною. Протягом останніх п'ятдесяти років виробництво олійних культур у світі збільшилося з 37,4 млн. т до 536,56 млн. т, або у 14,3 рази за зростання кількості населення Землі в 2,2 рази. Це пояснюється вигідністю їх вирощування порівняно з іншими сільськогосподарськими культурами. В Україні також спостерігається висхідний тренд у виробництві олійних культур, обсяги виробництва яких зросли з 2,57 млн. т до 16,96 млн. т, або у 6,6 рази.

Проте під час виробництва олійних культур у нашій країні виникає низка проблем економічного та виробничого характеру, вирішення яких є необхідною умовою зміцнення конкурентоспроможних позицій на міжнародних ринках та забезпечення внутрішньої стабільності держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виробництва та розвитку олійних культур, шляхів підвищення ефективності та конкурентоспроможності олійних культур привертає увагу багатьох учених, серед яких: Андрійчук В.Г., Васильківський П.С., Губський Б.В., Драган І.В., Маслак О., Микитченко О.О., Олійник Т.І., Саблук П.Т., Юрчишин В.В.

Проте умови сьогодення потребують подальших досліджень у контексті інноваційних напрямів розвитку виробництва олійних культур.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі світового виробництва олійних культур соя займає більше половини світового виробництва (58%), тоді як ріпак – 13%, соняшник та бавовна – по 8% [4]. Структура світового виробництва олійних культур зображена на рис. 1.

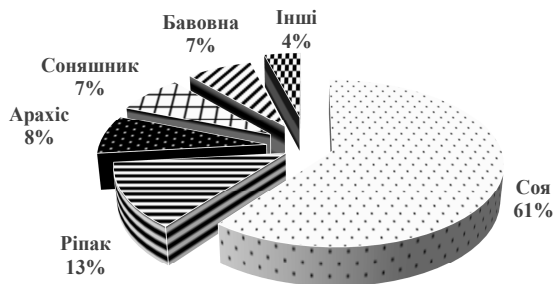

Рис. 1. Структура світового виробництва олійних культур (2015 р.), % [7]

За даними USDA [7], загальний обсяг виробництва олійних культур збільшився з 447,231 млн. т у 2010 р. до 536,563 млн. т. у 2015 р., що свідчить про зростання попиту на олійні продукти та продукти їх переробки.

На думку Маслака О., зростання чисельності населення у світі забезпечує підвищення попиту на

олійні продукти, оскільки в країнах із низьким рівнем доходів населення їх використовують як дешевий рослинний білок для харчування людей, а в розвинених країнах – це цінна білкова сировина в годівлі тварин [3].

Ключовими виробниками олійних культур у світі в 2015 р. були США, на частку яких припадає 22,25% (117,67 млн. т), Бразилія – 19,44% (102,805 млн. т), Аргентина – 11,59% (61,31 млн. т) та Китай – 10,24% (54,14 млн. т); Європейський Союз та Україна – 6% (31,73 млн. т) та 3,12% (16,5 млн. т) відповідно. Якщо розглядати виробництво олійних культур за видами продукції, то істотні обсяги виробництва сої припадають на США – 33,85% (108,35 млн. т), Бразилію – 31,24% (100 млн. т) та Аргентину – 17,81% (57 млн. т). Практично весь обсяг виробництва ріпаку припадає на Європейський Союз (31,91% – 21,5 млн. т), Канаду (25,47% – 17,2 млн. т) та Китай (20,88% – 14,1 млн. т). Лідерами з виробництва соняшнику є Україна – 27,74% (11 млн. т), Росія – 23,71% (9,4 млн. т), ЄС – 15,55% (7,75 млн. т), Аргентина – 7,06% та США – 3,33%. Лідери обсягів виробництва олійних культур у кількісному еквіваленті зображені в табл. 1.

Виробництво олійних культур займає одну з лідируючих позицій у структурі виробництва продукції рослинництва та й загалом усього сільськогосподарського виробництва в Україні. У структурі валової продукції сільського господарства на дані культури в середньому припадає до 35% від загального обсягу виробництва в усіх категоріях господарств. Основними олійними культурами, що виробляються в Україні, є соняшник, ріпак та соя.

Вже багато років виробництво олійних культур в Україні зорієнтовано переважно на соняшнику як основну сировину для промислового виробництва [6]. Майже чверть усього виробництва соняшнику в світі – це частка України. У 2015 р. Україна підтвердила своє лідерство у виробництві цієї культури (11 млн. т) і соняшникової олії (4,3–4,5 млн. т) [1].

Соняшник залишається однією з найприбутковіших культур в Україні з найвищим рівнем рентабельності серед інших сільськогосподарських культур. При цьому рівень рентабельності в 2015 р. виріс у 2,2 рази порівняно з минулим роком (із 36,5% у 2014 р. до 80,3% у 2015 р.). Найбільші площі посів соняшнику в 2015 р. були зосереджені в Кіровоградській (547,8 тис. га), Дніпропетровській (536,3 тис. га), Запорізькій (536,1 тис. га), Миколаївській (475,6 тис. га), Одеській (418 тис. га) та Харківській (402,8 тис. га) областях.

Проте останніми роками в багатьох країнах, у тому числі й Україні, спостерігається підвищена увага до такої олійно-білкової культури, як ріпак. Необхід-

Таблиця 1

Виробники олійних культур у 2015 р., млн. т

Олійні культури		Соя		Соняшник		Ріпак	
Країна	Виробництво	Країна	Виробництво	Країна	Виробництво	Країна	Виробництво
США	117,67 млн. т	США	108,35 млн. т	Україна	11 млн. т	ЄС	21,55 млн. т
Бразилія	102,80 млн. т	Бразилія	100 млн. т	Росія	9,4 млн. т	Канада	17,2 млн. т
Аргентина	61,31 млн. т	Аргентина	57 млн. т	ЄС	7,75 млн. т	Китай	14,1 млн. т
Насіння бавовни		Копра		Арахіс		Плоди олійної пальми	
Країна	Виробництво	Країна	Виробництво	Країна	Виробництво	Країна	Виробництво
Індія	12,1 млн. т	Філіппіни	2,3 млн. т	Китай	16,7 млн. т	Індонезія	8,7 млн. т
Китай	9,54 млн. т	Індонезія	1,6 млн. т	Індія	4,7 млн. т	Малайзія	5,15 млн. т
США	3,795 млн. т	Індія	0,75 млн. т	США	2,8 млн. т	Нігерія	0,73 млн. т

Джерело: розроблено автором за даними [8].

ність збільшення питомої ваги ріпаку в структурі виробництва олієсировини зумовлюється зростанням попиту на ріпакову олію не тільки з точки зору задоволення продовольчих потреб, а насамперед високих темпів росту її використання для виробництва біопалива [2]. Ріпак – друга в Україні олійна культура за площею посіву і валовим виробництвом. Україна має великі потенціальні можливості щодо виробництва та переробки ріпаку. У 2015 р. було зафіксоване збільшення рентабельності ріпаку у 1,5 рази порівняно з попереднім роком (із 29,2% у 2014 р. до 44,0% у 2015 р.). За підсумками 2015 р. основні посівні площі ріпаку були зосереджені у Хмельницькій (68,2 тис. га), Вінницькій (67,2 тис. га), Одеській (65,3 тис. га), Тернопільській (53,2 тис. га) та Львівській (52,7 тис. га) областях.

Ще однією важливою культурою в структурі виробництва олійних культур в Україні є соя. За останні десять років в Україні значною мірою виріс інтерес до цієї культури. Соя – високоприбуткова стратегічна культура, яка позитивно впливає на родючість ґрунту (збагачує ґрунт азотом).

Процес виробництва сої впливає на стабілізацію землеробства, підвищення урожайності, ліквідує дефіцит білка у раціоні тварин та позитивним чином впливає на економіку сільськогосподарських господарств у цілому [5]. Україна за обсягами виробництва сої посідає перше місце в Європі, та дев'яте місце у світі. У 2015 р. основні площі посівів в Україні зосереджені в Хмельницькій (497,3 тис. га), Полтавській (475 тис. га), Київській (351,6 тис. га), Херсонській (323 тис. га), Вінницькій (290,7 тис. га) та Кіровоградській (290,3 тис. га) областях.

У загальній структурі посівних площ України в 2015 р. олійні культури становили 30%, що на 5% більше, ніж у 2010 р., з яких сояшник – 19% (на 3% більше), ріпак – 2,54% (на 1% менше), соя – 8% (на 4% більше).

Як бачимо з табл. 2, посівні площі сояшнику в Україні зросли з 4572,5 тис. га у 2010 р. до 5104,6 тис. га у 2015 р., або на 111,6%, валовий збір зріс на 4409 тис. т, або на 165,1% та досяг рекордної позначки 11 млн. 181 тис. т.

Посівні площі сої за останні п'ять років збільшились у два рази. Так, у 2010 р. посівні площі становили 1 076 тис. га, а в 2015 р. – 2 158,1 тис. га, що й пояснює збільшення на 200,5%. Виробництво ж

зросло в 2,3 рази, з 1 680,2 тис. т до 3 930,6 тис. т. Рівень урожайності зазнав незначного збільшення з 16,2 ц/га в 2010 р. до 18,4 ц/га в 2015 р., однак із 2011 по 2014 р. середній рівень урожайності був 20 ц/га. Це свідчить про те, що значні обсяги виробництва сої зросли лише за рахунок збільшення посівних площ, а не за рахунок підвищення врожайності.

Посівна площа ріпаку в 2015 р зменшилась порівняно з 2010 р. з 907,4 тис. га до 682,4 тис. га. Проте валове виробництво при цьому зросло з 1 469,7 тис. т до 1 737,6 тис. т завдяки збільшенню врожайності (з 17 ц/га в 2010 р. до 25,9 ц/га в 2015 р.).

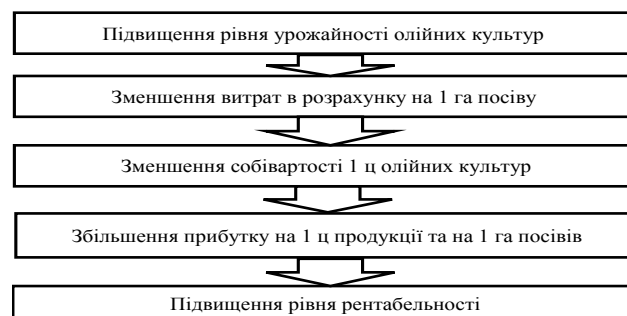

Рис. 2. Алгоритм ефективності підвищення урожайності олійних культур

Джерело: розроблено автором

Враховуючи дані, які наведені в табл. 2, можна стверджувати, що вітчизняні виробники олійних культур збільшують обсяги виробництва переважно за рахунок розширення посівних площ, не приділяючи значної уваги процесу підвищення їх урожайності (рис. 2). Цього можна досягти за рахунок:

- використання нових сортів, які забезпечують підвищення продуктивності та якості продукції;
- застосування органічних та мінеральних добрив, ефективних засобів захисту рослин;
- реструктуризації та оновлення матеріально-технічної бази олійно-жирового підкомплексу;
- впровадження інноваційних енергозберігаючих та інтенсивних технологій виробництва, які включають досягнення науки та досвід передових господарств.

Таблиця 2

Динаміка площі, врожайності та валового збору олійних культур в Україні

Культури	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р., % до 2010р.
Посівні площі, тис га							
Олійні культури, всього	6744,9	6859,4	7353	7554,8	8082,4	8074,3	119,7
Сояшник	4572,5	4739,2	5194,1	5051,3	5256,5	5104,6	111,6
Соя	1076	1134,2	1476,4	1369,8	1805,8	2158,1	200,5
Ріпак	907,4	870,6	566	1017,4	881,6	682,4	75,2
Виробництво, тис т							
Олійні культури, всього	10033	12453,9	12077,1	16232,2	16334,2	16961,5	169,1
Сояшник	6771,5	8670,5	8387,1	11050,5	10133,8	11181,1	165,1
Соя	1680,2	2264,4	2410,2	2774,2	3881,9	3930,6	233,9
Ріпак	1469,7	1437,4	1204,4	2351,7	2198	1737,6	118,2
Врожайність, ц/га							
Олійні культури, всього	15,2	18,4	16,9	21,6	20,4	21,0	138,1
Сояшник	15,0	18,4	16,5	21,7	19,4	21,6	144,0
Соя	16,2	20,4	17,1	20,5	21,6	18,4	113,5
Ріпак	17	17,3	22	23,6	25,4	25,9	152,3

Джерело: розроблено автором за даними [8].

На нашу думку, пріоритетним завданням подальшого ефективного розвитку виробництва олійних культур в Україні має бути інноваційне забезпечення виробництва, що представляє собою сучасний комплекс взаємопов'язаних та послідовних дій, спрямованих на отримання високого врожаю, з урахуванням біологічних особливостей, оптимізації виробничих процесів та ефективного використання виробничих ресурсів, у тому числі оптимального використання земельних площ. Система точного землеробства з використанням аерофотозйомки, 3D-технологій реконструкції земельних площ, інноваційних платформ для аналізу ґрунту та відбору ґрунтових проб та використанням «хмарних» технологій інфраструктури даних, які дають доступ до інформації в реальному часі, дасть змогу використовувати земельні ресурси з максимальною ефективністю та високою точністю. Точне землеробство в Україні розвивається дуже повільно порівняно зі світовим досвідом, оскільки дані технології є досить дорогими, тому передусім вони застосовуються великими агрохолдингами, які мають достатні кошти на їх придбання. Ці технології дають можливість їм не тільки отримувати високі врожаї, а й значно оптимізувати затрати праці.

До інноваційних напрямів розвитку можна також віднести: формування та ефективне використання різноманітних генетичних ресурсів олійних культур; розвиток селекції сортів та гібридів олійних культур; розробку та впровадження інноваційно-інвестиційних проектів щодо модернізації обладнання.

Висновки. На основі вищевикладеного можна стверджувати, що виробництво олійних культур було і залишається одним із основних стратегічних напрямів діяльності як у світовому сільському господарстві, так і в Україні.

Ключовим чинником розвитку та вдосконалення даної галузі в Україні є інновації та нау-

коємні технології. До сучасних інноваційних технологій, які використовуються у виробництві олійних культур, можна віднести досягнення в біотехнологіях та системі точного землеробства. Їх комплексне застосування на кожній стадії виробництва з повноцінною державною підтримкою та залученням інвестицій є ключовим фактором розвитку галузі та підвищення ефективності виробництва олійних культур.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Занько Т. Ринок олійних: виробництво зростає, ціна падає / Т. Занько // Агробізнес сьогодні. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/>.
2. Маслак О. На черзі – пізні культури / О. Маслак // Пропозиція. – 2012. – № 9. – С. 24–30.
3. Маслак О. Нові олійні рекорди / О. Маслак // Пропозиція. – 2012. – № 6. – С. 36–40.
4. Маслак О. Привабливість олійних культур / О. Маслак // Агробізнес сьогодні. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/>.
5. Мірзоева Т.В. Інноваційні напрями розвитку виробництва сої / Т.В. Мірзоева, І.М. Логвин // Науковий вісник Національного університету біоресурсів та природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». – 2013. – Вип. 181(2). – С. 242–247.
6. Чехова В.І. Основні тенденції розвитку ринку олійних культур в Україні / І.В. Чехова, С.А. Чехов // Продуктивність агропромислового виробництва. Економічні науки. – 2014. – Вип. 25. – С. 71–78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pav_2014_25_14/.
7. Офіційний сайт Міністерства сільського господарства США (USDA) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.usda.gov/>.
8. Офіційний інформаційно-аналітичний агропромисловий сайт «Agrochart» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agrochart.com/>.
9. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>